

РІШЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ ПРО ПРИСУДЖЕННЯ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.086 Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 10 «Природничі науки» на підставі прилюдного захисту дисертації «Сільське розселення України в умовах демографічної кризи: тенденції структурно-територіальних змін» за спеціальністю 103 «Науки про Землю» 23 лютого 2023 року.

Чайка Ірина Мирославівна, 02.12.1995 року народження, громадянка України, освіта повна вища. У 2018 році закінчила Львівський національний університет імені Івана Франка і здобула ступінь магістра за спеціальністю «Середня освіта (Географія)» та отримала кваліфікацію викладача географії та економіки (з відзнакою).

З 09.2018 по 09.2022 року навчалась в аспірантурі на кафедрі економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України (денна форма навчання).

Працює на посаді асистента кафедри готельно-ресторанної справи та харчових технологій Львівського національного університету імені Івана Франка з 09.2021 року і до цього часу.

Дисертацію виконано на кафедрі економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів.

Науковий керівник: Гудзеляк Ірина Іванівна, кандидат географічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів.

Здобувачка має 12 наукових публікацій за темою дисертації, з них 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, 4 статті у наукових фахових виданнях України, 0 монографій:

1. **Чайка І. М.** Диференціація структури сільського розселення України та її функціональне значення. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: географія. Тернопіль: СМП "Тайп". 2020. №1 (48), С. 62–69. URL: <http://nzs.tnpu.edu.ua/article/view/207698>

2. **Чайка І. М.** Природний приріст та статеві-вікова структура сільського населення України: регіональні тенденції взаємовпливів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Географічні науки. 2021. Вип. 14. С. 19–29. URL: <https://gj.journal.kspu.edu/index.php/gj/article/view/308>

3. Dnistrianskyi M., Molnár J. and **Chaika I.** Natural reduction of Ukraine's population: regional dimensions of the national threat. *Hungarian Geographical Bulletin*. 2021, 70 P. 293–310. URL: <https://ojs.mtak.hu/index.php/hungeobull/article/view/6763>

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

1. Лозинський Роман Мар'янович, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри географії України Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, зауважень немає.

2. Барановський Микола Олександрович, доктор географічних наук, професор, професор кафедри географії, туризму та спорту Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя Міністерства освіти і науки України, надав позитивний відгук із зауваженнями:

1. Авторка дисертаційного дослідження ґрунтовно розглядає в роботі класичні передумови формування сільської поселенської мережі, її структурну трансформацію в умовах демографічної кризи, сучасні проблеми сільської місцевості України (п. 2.2; п. 3.2, с. 102–112). Однак, негативні тенденції в розвитку сільських територій притаманні й багатьом іншим країнам світу, що частково вказує на певну закономірність їхнього прояву, пов'язану з особливостями перебігу урбанізаційних процесів, стадіями розвитку сільського господарства та етапами еволюції сільської місцевості. На жаль, ці теоретичні аспекти знайшли в роботі лише часткове відображення, хоча їхній аналіз є важливим для розуміння сучасних проблем українського села, трансформації сільської поселенської мережі та поляризації сільського розселення.

2. В дисертаційному дослідженні наведені досить ґрунтовні авторські трактування понять «сільське поселення», «село», «селище» та «хутір» як елементів сільського розселення. Водночас з-поміж ознак і характеристик цих сільських населених пунктів відсутній дуже важливий критерій – кількість населення, що ускладнює їхнє розмежування (п. 1.1, с. 30–31). Попри недоцільність, на думку Чайки І.М., «... встановлення критеріїв людності в самому означенні сільського поселення...» (с. 31), здобувачка все ж розглядає наявні варіанти їхнього групування за кількістю мешканців, чим підкреслює важливість цього індикатора.

3. Використання у дослідженні такого інструменту наукового аналізу як опитування є дуже важливим і корисним. Однак, ні в тексті дисертації, ні в додатках не зазначається кількість осіб, які взяли участь в опитуванні. Бажано було б також подати в дисертації зразок анкети (посилання), яка використовувалася при проведенні дослідження, а також зробити більш детальний регіональний зріз респондентів. Не зовсім вдалим видається підхід, коли опитування торкається проблематики села, а майже 63 % респондентів є мешканцями міських поселень (п. 4.1, с. 132).

4. Певного впорядкування потребує перший розділ дисертаційної роботи, зокрема п. 1.3 «Новітні дослідження сільського розселення України, сучасні методологічні підходи та методика його дослідження в умовах демографічної кризи». Доречно було б новітні дослідження (с. 42–43) подати в п. 1.2, де схарактеризована

історія вивчення сільського розселення в Україні, виділені відповідні етапи, які завершуються 1991 роком. Аналіз сучасних напрацювань із цієї проблематики став би логічним завершенням багатоетапного процесу дослідження сільського розселення в Україні.

5. Дискусійним видається виділення на основі використання кластерного аналізу 10 типів областей України за особливостями сільського розселення (п. 3.3, с. 120–123). Така кількість груп, зважаючи на загальний обсяг вибірки (24 регіони України), є завеликою. Не настільки значними є відмінності головних показників сільського розселення Івано-Франківської області від її сусідів – Закарпаття та Буковини, щоб виділяти її в окрему групу. Для групування регіонів за особливостями сільського розселення доцільніше було б використати такий різновид кластерного аналізу як «К-середній», оскільки він має певні переваги над методом дендрограми.

6. В роботі відсутній спеціальний підрозділ, де б у концентрованому вигляді були викладені пропозиції з подолання проблем сільської місцевості та деградації сільської поселенської мережі. Окремі конструктивні ідеї із зазначених питань зустрічаються в роботі (с. 102, 132, 137–138), однак вони розпорошені між різними підрозділами дисертаційного дослідження, що ускладнює цілісне бачення шляхів розв'язання наявних проблем українського села. В цьому контексті деталізації, доповнення та уточнення потребує SWOT-аналіз результатів адміністративно-територіальної реформи (с. 153), елементи якого могли б стати підґрунтям для визначення механізмів активізації економічного життя в територіальних громадах України.

3. Заставецька Леся Богданівна, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри географії та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України, надала позитивний відгук із зауваженнями:

1. Здійснюючи аналіз демографічної ситуації в сільських поселеннях України, авторка робить висновок про надзвичайно складну демографічну кризу, яка особливо притаманна окремим регіонам України. Окремі сільські поселення, як стверджує Чайка І.М., повністю знелюднені, а окремі – опинились під загрозою зникнення через декілька років. Чи вивчався авторкою зарубіжний досвід відродження демографічно занепадаючих сільських поселень?

2. У розділі 3 у ході аналізу демографічної ситуації в сільських поселеннях України авторка неодноразово приходить до висновку, що найгірша демографічна ситуація складається у сільських поселеннях Чернігівської та Сумської області (найнижчі показники народжуваності, високі показники смертності, найнижчий природний приріст населення тощо). Однак на рис. 3.22 бачимо, що найгіршу демографічну ситуацію демонструють Вінницька та Хмельницька області. Чим пояснюються такі розбіжності у тексті роботи та на рисунку 3.22?

3. У 4 розділі роботи авторка наводить статистичні показники щодо розвитку соціальної сфери сільських поселень (об'єктів транспортної, соціальної, медичної та

освітньої інфраструктури тощо). Також подана статистика щодо повністю знелюднених сіл, які залишились без населення, однак адміністративно не були ліквідовані. Однак ці дані представлені на початок 2014 року. А у 3 розділі на рис. 3.13 та 3.14 показана кількість сільських поселень, в яких не було народжень за період 2011–2013 рр. Чи була можливість здійснити аналіз цих та інших показників після 2014 року (наприклад, до 2020 року)?

4. Проведене авторкою соціологічне опитування презентує населення вікової категорії до 25 років. Чим зумовлена така вибірка? Чи не доцільно було б провести такі опитування і для осіб старших вікових категорій для більш глибокого аналізу?

5. У тексті роботи звернення до рисунку 3.20 подано на с. 97 ще перед рис. 3.19 що в деякій мірі утруднює сприйняття текстової інформації. Також доцільно було б подати хоча б короткий аналіз рис. 3.20 та вказати чинники, які вплинули на формування показників сальдо міграції у вказаний період (1993–2020 рр.).

4. Мельничук Анатолій Леонідович, кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри економічної та соціальної географії Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, надав позитивний відгук із зауваженнями:

1. Позиції наукової новизни у роботі визначені без детального розкриття, як саме вони були досягнені та які основні результати досягненні при цьому (с. 21–22). Новизна визначена у вступі безсумнівна, але потребує бути представленою у вступі роботи не як теза анотації, а більш деталізовано.

2. Аналіз сільської мережі поселень був би більш точним за умови виділення окремих їх видів за ознакою просторової близькості до ядер регіонального розвитку та великих центрів соціально-економічного і культурного розвитку. Сільська місцевість у приміській смузі таких центрів та віддалена від них має різний потенціал розвитку та морфологію. Також, крім вказівки на специфіку розвитку сільської поселенської мережі в Українських Карпатах, варто було б звернути увагу на особливості її розвитку у примор'ї, рекреаційних приозерних та річкових зонах, сільській місцевості прилеглій до великих транспортних магістралей.

3. Перелік статистичних показників, якими оперує авторка, переважно обмежується офіційними статистичними даними за 2018 р. Він дещо обмежений. Зокрема у роботі не аналізуються повсякденні практики селян, сільський спосіб життя, зайнятість населення, якість надання послуг на селі, вплив внутрішньої міграції викликаной війною з рф.

4. Аналіз просторових відмінностей основних демографічних показників в розрізі адміністративних областей розроблених авторкою картосхем (с. 85, 89, 94, 100, 105, 110) є малоінформативним. За такого підходу нівелюються значні внутрішньорегіональні відмінності у сільському розселенні. Добре виглядають картосхеми виконані у розрізі адміністративних районів функціонуючих станом на

2018 р. (с. 115, 117, 119). Є можливість побудувати також картосхеми за демографічними показниками у розрізі територіальних громад базового рівня.

5. Робота насичена добре побудованими картографічними матеріалами. Посилити дослідження могло б розроблення ГІС «Сільське розселення України в умовах демографічної кризи», щоб дозволило застосувати ГІС-аналіз для відображення територіальної структури сільського розселення, особливостей регіональних і локальних сільських поселенських мереж.

6. Цінним доробком дисертації є дослідження взаємовпливу розвитку сільської поселенської мережі, реформи децентралізації та АТУ України з використанням соціальних методів дослідження, спроби оцінки результативності цих реформ. Робота могла б бути посиленою у випадку реалізації аналізу документів стратегічного планування (насамперед, стратегій розвитку) регіонального та місцевого рівня в частині їх впливу на розвиток сільської місцевості.

5. Склярська Оксана Ігорівна, кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри географії України Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, надала позитивну рецензію із зауваженнями:

1. При визначенні поняття «селища» як одного з різновидів сільських поселень варто деталізувати характерні ознаки, за якими слід відносити поселення до цієї категорії (п. 1.1., с. 30).

2. При аналізі суперечностей і наслідків впливу реформи адміністративно-територіального устрою на сільське розселення (розділ 4, п. 4.2.), все ж не зазначено деяких важливих аспектів. Так, твердження про те, що людність громад має важливе значення для розподілу державних субвенцій (с. 145), варто доповнити аналізом оптимізації шкільної мережі у сільській місцевості, адже в результаті реформи впродовж декількох останніх років триває процес закриття малокомплектних шкіл у віддалених малих селах (при розподілі освітньої субвенції враховуються показники щільності сільського розселення, наповнюваності класів та ін.).

3. Дисертантка виявляє тенденцію зменшення площі громади з наближенням до обласного центру або до великого міста, і водночас зазначає, що близькість громади до міста визначає її економічну спроможність (п. 4.2., с. 147). В цьому контексті доцільно було б детальніше проаналізувати кількість і частку сільських дотаційних громад за областями та зв'язок фінансової спроможності з параметрами розселення.

Загальна оцінка роботи і висновок. Загалом, дисертаційна робота **Чайки Ірини Мирославівни «Сільське розселення України в умовах демографічної кризи: тенденції структурно-територіальних змін»** є цілісною, самостійною, завершеною роботою, яка відзначається науковою новизною, має практичну цінність і на даний час є актуальною для поглиблення та систематизації знань про сільське розселення України. Робота містить обґрунтовані науково-теоретичні результати, які

мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення, свідчать про особистий внесок здобувача та достатньо повно представлені у опублікованих наукових працях.

Дисертація відповідає спеціальності 103 «Науки про Землю», оформлення дисертації виконане згідно затвердженого наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (з наступними змінами), та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка, **Чайка Ірина Мирославівна**, заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії в галузі знань 10 «Природничі науки» за спеціальністю 103 «Науки про Землю».

Результати відкритого голосування:

«За» – 5 членів ради.

«Проти» – німає членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування спеціалізована вчена рада ДФ 35.051.086 Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України, м. Львів, присуджує **Чайці Ірині Мирославівні** ступінь доктора філософії з галузі знань 10 «Природничі науки» за спеціальністю 103 «Науки про Землю».

Голова спеціалізованої
вченої ради
ДФ 35.051.086

проф. Роман ЛОЗИНСЬКИЙ

